

De taalleraar: kunnen, kennen en... zijn

Door: Hans Meijer

*“Taalvaardig word je niet door veel over taal te weten,
maar door taal te gebruiken en daar op te reflecteren.”*

Wat een leraar basisonderwijs moet kunnen en kennen om goed taalonderwijs te geven is bekend. Dat staat keurig beschreven in de SBL-competenties en sinds 2009 beschikt de pabowereld ook over een uitgebreide kennisbasis Nederlandse taal, waarin de leerinhouden (wat) en de didactiek (hoe) zijn vastgelegd. Momenteel worden hierbij ook landelijke toetsen ontwikkeld. Door de voortdurende maatschappelijke onrust over het veronderstelde lage niveau van leerlingen, studenten en leerkrachten staat ‘taal’ al enkele jaren volop in de schijnwerpers. Het vorig jaar ingevoerde Referentiekader taal en rekenen is een gevolg van die roep om duidelijkheid over het gewenste niveau. Het geeft per onderdeel vrij nauwkeurig aan welk niveau iedere leerling bereikt moet hebben op het einde van de basisschool, het vmbo, mbo/havo en vwo. We hebben het allemaal keurig vastgelegd en de docent Nederlands op de opleiding weet nu precies wat zijn studenten op het einde moeten kunnen en kennen. Je zou haast gaan denken: aan de slag en binnen een paar jaar staan we weer hoog genoteerd op de internationale ranglijsten.

Natuurlijk is het van belang dat een leraar de taalontwikkeling van al zijn leerlingen effectief kan volgen en stimuleren. Wat dat inhoudt en hoe je dat moet doen is op de pabo en op de werkplek goed te leren. De opleidingen leveren wat dat betreft startbekwame leraren af. Zij zijn op de hoogte van de leerlijnen en hebben voldoende didactische

vaardigheden om met behulp van goede taal-leesmethodes op een verantwoorde manier taalonderwijs te geven.

Plezier in taal werkt aanstekelijk

Maar ... taalleraar zijn is meer, dat ben je, elke dag bij elke les! En je mag hopen dat ieder kind in zijn schoolloopbaan een aantal keren zo'n taalleraar als leerkracht mee mag maken.

*“Een leerkracht die taalleraar is,
heeft gevoel voor taal en verwondert zich
voortdurend over de taal om zich heen, in het
bijzonder die van kinderen.”*

Hij gaat alleen op de hurken zitten om op gelijke hoogte naar de kinderen te luisteren en echte vragen te stellen. Die verwondering over taaluitingen en taalverschijnselen deelt hij met zijn leerlingen; hij daagt hen uit om ook op zoek te gaan, om andere voorbeelden te noemen, om regelmaat of afwijkingen van de regel op te sporen, waardoor de meest basale vorm van taalbeschouwing ontstaat: samen reflecteren op taal en taalgebruik. Plezier in taal werkt aanstekelijk. Vaak ontstaan ideeën voor deze vorm van taalbeschouwing spontaan naar aanleiding van een vraag

of opmerking van een kind ('Wat is het langste woord?', 'Waarom noemen ze iemand een grijze muis?') en voor je het weet ben je met de klas bezig om het langste woord te vinden of samen op zoek naar nog meer diernamen die iets over mensen zeggen (ezel, uilskuiken, gans). Als je op die manier te werk gaat en de ontdekkingen samen vastlegt in een "taal-ontdekboekje", ontstaat er elk jaar een deeltje "Opperlands" (Battus, pseudoniem voor de schrijver Hugo Brandt Corstius,) voor de basisschool.

"Taalvaardig word je niet door veel over taal te weten, maar door taal te gebruiken en daar op te reflecteren."

In veel didactiekboeken staat dat je daarvoor een leersituatie moet creëren of ontwerpen, maar dat kan soms heel gekunsteld overkomen bij de kinderen. De echte taalleraar heeft in de klas z'n ogen en oren open en grijpt op een natuurlijke wijze de situaties aan die zich bijna dagelijks voordoen. Hij heeft daar een antenne voor ontwikkeld, omdat hij een liefhebber is.

Een leerkracht die taalleraar is, is gericht op de ontwikkeling van de literaire competentie van zijn leerlingen. Hij kan boeiend vertellen en voorlezen. Niet alleen het prentenboek in de onderbouw dat al jaren gebruikt wordt, omdat het zo goed bij het thema past. Nee, een echte taalleraar is zelf een lezer en weet die 'beheptheid', zoals Kees Fens het noemt, over te brengen op zijn leerlingen, ook al lukt dat niet bij iedereen.

Als je aan volwassenen vraagt hoe zij verslingerd zijn geraakt aan boeken en verhalen, dan geven velen aan dat zij in hun jeugd een meester of juf hebben gehad die zo boeiend wist voor te lezen, dat ze daarna dat boek zelf ook wilden lezen. Zo'n leerkracht kijkt geen schriften na als de kinderen lezen, maar leest op dat moment zelf ook en deelt zijn leeservaringen met de klas.

Zo'n leerkracht laat de kinderen ervaren dat poëzie niet alleen moeilijk en ondoordringbaar is, maar ook grappig en ontroerend, zoals 'Jeldican en het woord'. Het gedicht van Leo Vroman (Gedichten 1946-1984) begint als volgt:

*Over de heide
kroop Jeldican,
de staart tussenbeide
stomp vooraan.*

*Op gloeioren hing er een
belletjespet;
tussen twee vingers
't zmalumnet.*

*Japon aan het lijfke
van ruitestof,
blauwkousen van 't mijfke
en rinkelstlof.*

Oudere lezers vinden 'Jeldican' maar een vreemde figuur waar ze geen raad mee weten ("Wat is het nou, een mens of een dier?"); kinderen vinden dat niet belangrijk.

Zij genieten van de taal, leven zich in en kunnen Jeldican middels een tekening (strip) of spel tot leven laten komen.

*Iets klappert in 't markruid,
goudbrem knikt,
het juichpikt en hardfluit;
Jeldican schrikt.*

*Nooit had hij zo rijke
tralieten gehoord-
hij zat van het kiffen:
was dit het woord?*

Dat Jeldican ook een dichter is in zijn voortdurende, vaak onbegrepen zoektocht naar 'het woord', komt hopelijk later nog wel eens aan bod bij de lessen Nederlands op het voortgezet onderwijs.

(N.B. De volledige tekst van 'Jeldican en het woord' is te vinden op www.ervaringsgerichtonderwijs.nl)

De taalleraar op de basisschool laat zijn leerlingen ontdekken dat zij zichzelf ook op die manier kunnen uiten in de vorm van eigen gedichten of raps.

Een leerkracht die taalleraar is, ziet bij elke les mogelijkheden om de taalontwikkeling van kinderen te stimuleren en benut die ook. Hij is constant gericht op het aanleren van nieuwe begrippen en ziet 'schooltaal' niet 'als struikelblok', maar als uitdaging waardoor kinderen kunnen groeien. Hierbij gaat hij niet op de hurken zitten door teksten sterk te vereenvoudigen, maar hij neemt zijn leerlingen door hardop voordoen mee naar een hoger niveau. Leesstrategieën pas je toe bij een tekst over ruimtevaart of de uitleg van een computerspelletje, want daarvoor heb je ze aangeleerd.

"De 'spreekbeurt' is niet meer nodig, als je maar regelmatig de kans krijgt om aan je medeleerlingen te vertellen wat je ontdekt of ervaren hebt."

Allemaal geweldig, zo'n gedreven taalleraar, maar waar haalt hij de tijd vandaan om die boeiende taalactiviteiten uit te voeren? Het programma zit immers al overvol en de methodes bieden wat dat betreft weinig ruimte. Maar de echte taalleraar durft keuzes te maken en te selecteren, omdat hij niet alleen in activiteiten denkt, maar vooral in doelstellingen: daar wil ik met mijn leerlingen naar toe! Hij is op de hoogte van de tussendoelen en leerlijnen en de leeropbrengst van een activiteit waar leraar en leerlingen plezier aan beleven en dus bij betrokken zijn, zal vele malen groter zijn dan de zoveelste oefening maken in een taalboek.

Stelling over taalonderwijs:

De leerkracht praat te veel,
omdat hij niet kan luisteren;

de leerling kletst te veel,
omdat hij niet mag praten.

Taalvaardigheid als maatschappelijke plicht

Op de pabo worden goede leerkrachten opgeleid op hbo-niveau. Of er ook goede taalleraars van de opleiding komen is niet zo vanzelfsprekend en dat is ook, gezien de benodigde talenten, niet voor iedereen weggelegd. Maar de opleiding, en dan vooral de docent Nederlands, kan wel van beslissende betekenis zijn voor het tot ontplooiing komen van die talenten. Zoals de taalleraar een 'talig' rolmodel kan zijn voor de kinderen op de basisschool, zo kan het voorbeeld en de inspiratie van de docent Nederlands de student op het spoor zetten om zelf verwonderend en ontdekkend met taal bezig te gaan.

Ook de mentor op de stageschool kan de vonk ontsteken of het vlammetje aanwakkeren. Een student die op meerdere stagescholen is geweest en diverse mentoren heeft meegemaakt, ziet de verschillen in leeromgeving voor de kinderen en de aanpak van de leerkracht. Als hij het geluk heeft een periode in een klas te leren van en met een leerkracht die ook echt taalleraar is, dan kan de passie zo maar overslaan en is hij zijn leven lang besmet.

Het is de maatschappelijke plicht van iedere basisschool om de leerlingen zo taalvaardig te maken dat zij zich in hun verdere schoolloopbaan en buiten de school kunnen redden. Dat lukt meestal ook heel goed, alleen zwakke en zeer zwakke scholen falen tijdelijk op dit gebied. Maar scholen met enkele leerkrachten die ook taalleraar zijn, kunnen net iets meer bieden. Daar leren kinderen dat je met taal kunt kwetsen, maar ook troosten en helen. Dat holle retoriek de problemen verdoezelt die je met een goed gesprek wel kunt oplossen. Die kinderen beheersen de standaardtaal, maar vervallen daar niet in, omdat ze geleerd hebben zich authentiek te uiten en weten wanneer je welk taalregister hanteert. Maar zij hebben bovenal hun leven lang plezier in de taal van zichzelf en anderen.

En dat allemaal door toedoen van een leerkracht die heel veel weet en kan, maar die ook nog taalleraar is: de professionele liefhebber.

Hans Meijer

Gastredacteur Egoscoop
meijerhans@ziggo.nl